

Wim De Clercq haalt wijsheid uit de grond

Archeologen puzzelen rustig verder

Ursel was in zeer oude tijden een stad met 36.000 zielen. Nog altijd luiden omstreeks Kerst de verzonken kerkklokken in het Drongengoed. De Duitser Johann Wilhelm Wolf noteerde het stadsverhaal in zijn *Niederländische Sagen* (1843). Zuster Maria van 't Cenakel, lerares aan de normaalschool in Eeklo, noteert in 1936: 'De geschiedenis van Knesselare vangt aan met de christelijke beschaving. Het is vooral Sint-Amand, patroon van Beernem, die de streek tusschen Gent en Brugge heeft gemissionieerd (7de eeuw)'. Tot daar de wetenschap van... gisteren. Ernstiger gaat het eraan toe sinds de archeologen op zoek gaan naar harde bewijzen over mensen, gebouwen en natuur in de prehistorie, de Romeinse tijd en de middeleeuwen.

Wim De Clercq is archeoloog en woont in de Blaktestraat, bijna bovenop de kleihoogten van de Cuesta, die hier door Knesselare loopt. Achter de heuvelrug ligt de Oude Brugseweg. Als professor is Wim verbonden aan de Gentse Universiteit. Terwijl zijn collega Philippe Crombez vooral de 'stenen' prehistorie onderzoekt en professor Jean Bourgeois de metaaltijden, houdt Wim zich vooral bezig met de Romeinse tijd en de daarop volgende middeleeuwen in Noordwest Europa. Een leven in de lucht (fotografie), op het terrein (zand, klei en modder op de sites), in het auditorium en achter de werktafel (thuis en in Gent, op congressen en op voordrachten).

Wanneer zijn de systematische opgravingen in Knesselare gestart?

Halfweg de jaren 1980, toen onder de leiding van Jean Bourgeois. Vanaf 2003 gaat men meer coördineren en wordt de intergemeentelijke projectvereniging KLAD actief. Daarin werken Aalter, Deinze, Evergem, Knesselare, Lovendegem en Nevele samen rond behoud, beheer en onderzoek van het archeologisch patrimonium. Er komen werfcontroles in Knesselare-Flabuit (2003), in de Kluize (2004), in de Kouter (2005/2006), op het Aquafinintracé, fase 2 (2006) in de Hoekestraat (2008).

Jullie onderzoeken dus de periode van de oertijd tot ca het jaar 1500?

Juist, maar daar houdt het niet op. Archeologen houden zich ook bezig met de moderne tijd, de wereldoorlogen, en onderzoek van stads- en dorpskernen. Maar het gros van onze interesseperiode is specifiek, omdat er daarover nauwelijks of geen geschreven bronnen bestaan. We schrijven geschiedenis met wat de mensen in de bodem achterlieten. Op dat terrein zijn wij quasi de enige onderzoekers, weliswaar in samenwerking met een hele rist specialisten uit andere wetenschappen. Veel mensen zien ons overigens als onderzoekers die met een borstel-tje werken, maar dit is een sterk vertekend beeld. Vaak is het onderzoek hoogtechnologisch en situeert het zich op het snijvlak zich situeert tussen verschillende wetenschapsdomeinen, wat het een complexe zaak maakt.

Cuesta

Kenmerkend voor het landschap in Knesselare is de afwisseling tussen zacht golvende, kleiige hoogtes (cuesta) en lager gelegen zandgronden, doorsneden door beken die ontspringen op de kleiheuvels. Op sommige plaatsen zoals in het nabije Aalter bevatten deze oude bodems veldstenen die tijdens de Romeinse tijd en de Middeleeuwen als bouw materiaal werden gebruikt, bv. in de lokale kerken. In Knesselare treffen we vooral ronde silexkeitjes aan in de bodem. De zandgronden zijn arm, maar makkelijker te bewerken dan klei. De klei is nog onvruchtbaarder, en slechts geschikt voor bossen. Die situatie was bepalend voor de sociaaleconomische ontwikkeling van Knesselare en omgeving tot pakweg 1900.

Wim De Clercq op zijn geliefd studieterrein: op en in de grond ▲

Wat zijn dan die partnerwetenschappen?

Geologen, aardrijkskundigen, biologen, historici, chemici, specialisten in dateringstechnieken, collega's gespecialiseerd in geofysische technieken zoals de magnetometer (detectie van veranderingen in het magnetisch

veld) en de GPR (ground-penetrating radar). We kunnen ook niet voort zonder piloot-fotografen, landbouwers en de vrijwilligers-medewerkers.

Vanaf wanneer was er hier in Knesselare en omgeving met stellige zekerheid bewoning?

De oudste sporen zijn stenen werktuigen van de Neanderthalers. Dan spreken we nog over de *Oude Steentijd* (ca. 75.000 jaar geleden). De vondsten werden gedaan in de onmiddellijke omgeving (Blakkeveld, Langervoorde, Nieuwerdam, de Torredreef) en ze zijn zeker ook te verwachten op de hoogste delen van Knesselare. Voor de daarop volgende *Midden-Steentijd* (ca. 8000 voor Chr.) zijn er tientallen vondsten gekend van objecten die in verband staan met de tijdelijke kampplaatsen van jagers-verzamelaars. Het gaat om werktuigen in vuursteen; schrabbers voor huidbewerking bij voorbeeld. Onze voorouders leefden toen als nomaden en het was hier nog behoorlijk koud. Uit de *jongere steentijd* (de eerste boerengemeenschappen) zijn er pijlen, mesjes in silex, etc...

In Knesselare

Op de site 't Konijntje vindt men honderden fragmentjes van door jagers-verzamelaars bewerkte vuursteen (gebruikt voor het afschrapen van huiden) en stekers (8000 tot 5000 jaar voor onze tijdrekening).

Op het Aquafinracé (Hellestraat, 2006) treffen de archeologen een vuurstenen pijlpunt (neolithicum tot bronstijd).

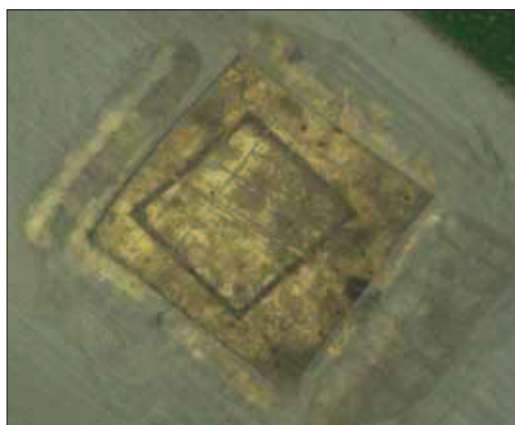

Luchtfotografie

De eerste luchtfoto's werden einde 19de eeuw genomen vanuit luchtballonnen, vanaf 1909 vanuit vliegtuigen. Gemaakt met militaire en documentaire doelstellingen blijken ze stilaan ook interessant voor archeologen. In onze streken is het vooral piloot Jacques Semey die zich daar sinds eind de jaren 1970 en tot voor kort volop gaat mee bezighouden. Hij werkt samen met de universiteit van Gent. Semey neemt ca 60.000 luchtfoto's. Het vliegveld in het Drongengoed is met dat van Sint-Denijs-Westrem zowat het epicentrum van die hele beeldenbank. De foto's tonen sporen van menselijke activiteiten, restanten van bouwwerken en muren.

Waterput gemaakt uit eeuwenoude eik. Romeinse tijd ▲

▲ Vierkant heiligdom Westvoorde. IJzertijd

▲ Cirkelvormig grafmonument Sportterrein Flabbaert. Bronstijd

Vanaf wanneer was er hier dan vaste bewoning?

Zo'n 4.500 jaar voor Christus, zodra de landbouw zich ontwikkelt. De eerste sporen van boerderijen en grafmonumenten duiken hier pas op ca. 2000 voor Christus, wanneer ook de eerste metalen voorwerpen worden gebruikt. Dan verschijnen op en rond de cuesta Oedelem-Knesselare-Zomergem tientallen cirkelvormige grafheuvels, van ca. 20 tot 30 meter diameter, met grachten en palen rond. In Maldegem Burkel werd een deel van een woonstalboerderij uit de bronstijd opgegraven. Het ging om een constructie van 25 op 6 meter, gedateerd op ca. 1500 voor Christus. Vanaf dan worden ook meer gebruiksvoorwerpen gevonden: aardewerk, versierde mantelspelden en lanspunten.

In Knesselare

In 1987 worden grafheuvels gesignaleerd na luchtfotografische prospectie. Jacky Semey, Jan Vanmoerkerke en Jean Bourgeois vinden in de buurt van de Urselse **Rozestraat** twee begraafplaatsen. Het oudste grafmonument blijkt een ronde grafheuvel te zijn uit de midden bronstijd (ca. 2000 tot 1200 voor Christus): twee concentrische grachten door een omheining omsloten. Sinds lang gedempte grachten tekenen zich in periodes van droogte af als donkere circulaire gewasverkleuringen, dit omdat de planten die wortelen in de humeuze oude grachtvulling meer voedsel vinden dan ernaast en dus minder snel verdorren.

Gelijkaardige grafheuvels worden ook gevonden onder de huidige tennisvelden van sportterrein Flabbaert en op vele andere plaatsen in Knesselare.

Na de Bronstijd komt de IJzertijd. Wanneer?

Vanaf omstreeks 800 voor Christus. Uit die tijd dateren sporen van meer en ruimere boerenerven, van cultusplaatsen-begraafplaatsen (Woestijne), en uitzonderlijk ook van landbouwwerktuigen zoals ploegscharen (Evergem). Uit de late IJzertijd en Romeinse tijd dateren vierkant omgrachte monumenten (deels begraafplaats, deels cultusplaats). Ook die werden door luchtfotografie ontdekt. In de brons- en ijzertijd werden de mensen overigens gecremeerd. De verbrande botjes werden begraven in een pot of lederen zak. Tijdens de bronstijd werd er voor sommigen uit de maatschappij nog een grafheuvel opgeworpen boven het graf.

In Knesselare

In **Westvoorde** werd een vierkant ijzertijdmonument opgegraven.

In de **Urselse Rozestraat** vindt men in de late jaren 1980 rond een dubbel omgrachte grafheuvel uit de Bronstijd nog eens vierkante en rechthoekige structuren uit de IJzertijd. Daar lagen ook meerdere crematiegraven. Die site dateert uit de late ijzertijd (450 tot ca 50 voor onze jaartelling) toen nieuwe bevolkingsgroepen (Menapiërs Galliërs, Kelten?) de heuvel opnieuw als grafveld in gebruik namen. In veel graven vond men als grafgift ook potten waarin vermoedelijk voedsel en drank voor het hiernamaals werden meegegeven. Vaak ook fibulae (ijzeren mantelspelden).

Op het **Aquafinracé** (Hellestraat, 2006) vindt men resten van zeven gebouwtjes die behoren tot een groter boerderijcomplex, dat zelf buiten het tracé ligt. De site dateert van rond 500 v. Chr.

Romeinse tijd

Vanaf de *Romeinse tijd* (ca 56 voor tot 475 na Christus) zijn er almaar meer sporen van nog groter wordende erven, met vaak binnen een domein van één hectare verschillende houten woonstalhuizen, waterputten, opslagplaatsen en bijgebouwen. Er was een duidelijke toename van de bewoning in die tijd. De spectaculairste vondst uit die tijd is wellicht het Romeinse kamp in Middeburg (Maldegem).

In Knesselare

In 1986 al vindt de Urselse landbouwer Aimé Pille bij het uitgraven van een silo oude potjes. Op een weide in het Urselse 't Konijntje leggen archeologen sporen bloot van een **Gallo-Romeins grafveld** uit de tweede eeuw na Christus. Dat is meteen het eerste archeologisch onderzoek in Knesselare. Schatten zijn er in die graven uit de tweede eeuw na Christus niet aanwezig...

In 2005 is er aan de **Kouter** archeologisch onderzoek n.a.v. een verkaveling van Veneco. Hier worden Romeinse resten van bewoning gevonden: een Romeinse weg, een waterput, een hoofdgebouw en wat bijgebouwtjes en spiekers (kleine opslagschuurtjes). Zeer opmerkelijk en vooralsnog uniek in Vlaanderen, Noord-Frankrijk en Nederland is de vondst van een met zware palissaden en torens verdedigde versterking. Ze dateert uit de tijd rond 300 na Chr. toen het Romeinse gezag bijzonder verzwakt was en de lokale bevolking in opstand kwam.

Op het **Aquafinracé** (Buntelare, 2005) vindt men een interessante boomstamwaterput (twee uitgeholde eiken), sporen van kuilen, grachten en palen, maar ook resten van aardewerk, drinkbekers, en voorraadpotten (late 1ste, tot 2de eeuw). De waterput (zie foto) is gemaakt uit een eeuwenoude uitgeholde eik. Via dateringsonderzoek weten we dat de eik is gekapt in 239 na Christus. Een bewijs dat dit gebied een dicht eikenwoud is geweest.

Inzake gebouwen en voorwerpen blijven de vondsten al bij al toch beperkt?

Dat is ook vrij logisch. De boeren woonden toen in eenvoudige, houten boerderijen. Hier waren geen villa's, geen geplaveide Romeinse wegen.

Jagers-verzamelaars, daarna stilaan agrarische nederzettingen. Wanneer kwam er dan een systematische ontginning?

Vanaf de middeleeuwen. Die kwam er onder impuls van de Vlaamse graven (o.a. Johanna van Constantinopel) en van de abdijen van Sint-Baafs, Ter Doest en Drongen. De poging om dat ook te doen op de zeer schrale kleigronden van de cuesta mislukten.

Grote gebieden tussen Maldegem, Ursel en Knesselare zouden als "veld" (Maldegemveld, Bulskampveld, Eentveld...) nog eeuwen onontgonnen blijven liggen. Ook de Oostenrijkers en de Nederlanders hebben het geprobeerd. Met weinig succes overigens (zie verder).

▲ Wim De Clercq: scherven maken hem (soms) gelukkig

KLAD

In het kader van een intergemeentelijk samenwerkingsverband (Aalter, Deinze, Evergem, Knesselare, Lovendegem en Nevele) werd in 2003 de Kale-Leie Archeologische Dienst (KLAD) opgericht. Doel: behoud, beheer en onderzoek van het archeologisch patrimonium.